

Új ország Amerikában?

Most, amikor Európát és az egész világot foglalkoztatja a Szerbiából kiszakadt, függetlenné vált Koszovó kérdése, meglepően kevés figyelmet kíséri az Egyesült Államokban élő *sziú indiánok* tavaly decemberi bejelentését. A más néven *lakoták*ént ismert népcsoport képviselői az amerikai külügyminisztériumban egyoldalúan felmondták az őseik által a XIX. században az USA kormányával kötött egyezményeket. A „Lakota Szabadság Küldöttségét” Russell Means sziú származású színész vezette, aki egy washingtoni sajtókonferencián kijelentette, hogy népének törvényes joga van a szabadsághoz és a függetlenséghez. Megerősítette azt is, hogy többé nem tekintik magukat az Egyesült Államok állampolgárainak. Phyllis Young, a küldöttség tagja, a Rézbőrű Nemzetek Asszonyai elnevezésű feminista mozgalom alapítója – aki 1977-ben az őshonos népekről szóló első nemzetközi konferencia genfi megszervezésénél is bábáskodott – így fogalmazott: „Az amerikaiak továbbra is elveszik földjeinket, vízjeinket és gyermekeinket”.

A lakoták ősi földjei öt amerikai szövetségi állam – Nebraska, Montana, Wyoming, Dél- és Észak-Dakota területén találhatók. Ezekből kívánják létrehozni saját országukat, amelyben mindegyik helyi közösség – ahogyan ez a fehér emberek hódítása előtt is történt – autonóm módon, nagy önállóságot élvezve, gyakorlatilag parányi tagállamként működne.

A lakoták szerint az Egyesült Államok soha nem tartotta tiszteletben a Nagy Sziú Nemzettel Fort Laramie-ben 1851-ben és 1868-ban aláírt szerződéseket. Folyamatosan és durván megsértette az abban vállalt kötelezettségeit, és elvette az őslakosok földjeit. A megfogalmazott követeléseikben az Egyesült Államok alkotmányára, illetve az USA által aláírt nemzetközi egyezményekre hivatkoznak. A szerződések felmondását már az 1974. évi Oglalai Függetlenségi Nyilatkozat óta készítik elő, s az azóta eltelt több mint három évtized alatt a lépés törvényességét minden szempontból megvizsgálták. Segíti az ügyüket az is, hogy az ENSZ – az Egyesült Államok folyamatos tiltakozása ellenére – 2007 szeptemberében elfogadott egy nem kötelező erejű nyilatkozatot a bennszülött népek jogairól.

A függetlenséget követelő csoport szerint nem államszakadásról van szó, hanem arról, hogy az új állam a szerződés felmondásával jön létre. Érvelésük szerint az Egyesült Államok őshonos népeként a lakoták mindig is szuverén, az USA Szövetségi Kormányához szerződésileg kapcsolódó nemzetet alkottak. Az új ország függetlenségének jogi alapját tehát

a szerződések felmondása és a szövetségi törvények elvetése jelenti.

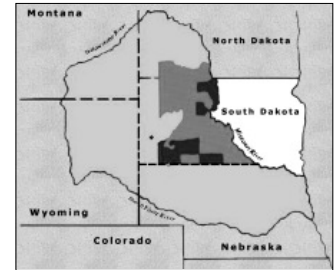
Az Egyesült Államok Indián Ügyek Hivatala annak ellenére sem tulajdonított nagy jelentőséget a lakoták fellépésének, hogy 2007

decemberében, illetve az azóta eltelt hónapokban a Lakota Szabadság Küldöttsége hivatalos kérést intézett Bolívia, Venezuela, a Dél-Afrikai Köztársaság, Chile és több más állam nagykövetségéhez is, hogy ismerjék el a Lakota Köztársaságot. A koszovói párhuzamot kihasználva egy moszkvai angol nyelvű lap máris arról elmélkedett, hogy a Balkánon most alkalmazott diplomáciai eljárás mennyire használható modellként a lakotákat évszázadok óta elnyomó amerikai hatalommal szemben. A cikk azzal a gondolattal is eljátszott, hogy Lakota függetlenségét, Amerika északnyugati középső részein orosz parancsnokok vezetése alatt, például tadzsik, kirgiz és üzbég békefenntartók biztosítanák.

Az új ország saját útlevelet s személyazonosításra is használható autóvezetői jogosítványt vezetne be, és – mint kijelentették – mindenkit hajlandó befogadni, aki lemond amerikai állampolgárságáról. Központi adókat nem szednének. A megadóztatottak egyetértésével csak az egyes közösségek vetnének ki helyi adókat. Az ország elnevezéséről egyelőre vita van. A Russell Means által javasolt Lakota Köztársaság elnevezést elvetők azt kifogásolják, hogy a „köztársaság” fogalom latin eredetű. A terület legnagyobb városa egyébként a nebraskai Omaha, de a leendő fővárost még nem választották ki.

A lakoták túlnyomó többsége jelenleg az amerikai szegénységi küszöb alatt él. Körükben kiugróan magas arányú a munkanélküliség, a csecsemőhalandóság, a tizenévesek közötti öngyilkosság és a férfiak korai elhalálása is. Az új ország az energiaellátás biztosítására saját vállalatot kíván létrehozni, s fejleszteni kívánja a bioüzemanyag-termelést, illetve a nap- és szélenergia felhasználást. A megtermelt többletáramot az Egyesült Államoknak tervezi eladni. A programban nagy hangsúlyt kap a természetközeli életmódhoz való visszatérés, a nyelv és a hagyományok megőrzése.

A lakota népcsoport ahhoz a dakota nemzethez tartozik, amely valamikor Észak-Minnesota területén, a Mississippi folyó felső folyásánál található erdőségekben élt. Ez a nemzet az idők folyamán há-

rom alcsoportra tagolódt, amelyek neve – bármilyen furcsán is hangzik – dakota, nakota és lakota. A három csoport három különböző irányba vándorolt, de egymással továbbra is szoros kapcsolatokat tartott fenn. A lakota nép összesen hét törzsből áll, akik három sziú nyelvjárást beszélnek.

A lakoták híres bölényvadászok voltak. Növénytermesztéssel sohasem foglalkoztak. Az általuk előállított termékekkel kereskedtek más, letelepült élet-

módot folytató növénytermesztő népekkel. Létük alapját a bölény vadászata és feldolgozása jelentette. A bölény húsát vagy frissen ették, vagy megszártított, porrá tört alakban, amit bölényzsírral leöntöttek és bölénybőr zsákokban akár 3-4 évig is tárolni tudtak. Ruházatukat, táskáikat, mokaszinjaikat bölénybőrből készítették. Kúp alakú lakósátraikat rendszerint 16-18 bölény bőrből varrták össze. A bőr megmunkálása jellemzően az asszonyok feladata volt.

Kétnyelvűség és identitás – Málta esete

Málta, ez a Földközi-tenger középső részén, Sziciliától nem egészen 100 kilométerre, délre fekvő kicsiny szigetország, Magyarországgal egy időben, 2004-ben lett az Európai Unió tagja. Az ország – a három lakott sziget – valamivel több mint négyszázezer lakosával a világ egyik legsűrűbben lakott állama. A máltaiak 89 százaléka város lakó.

A több mint hétezer éves történelemmel büszkélkedő országot a történelem során több nagy birodalom hajtotta uralma alá. A föníciaiak és a görögök után Karthágó, Róma, Bizánc, majd 870-től arab fennhatóság alá került. A XII. századtól a szicíliai normannok, a XVI-tól pedig a Jeruzsálemi Szent János Lovagrend lett a sziget ura. Utóbbiak megerősítették a partok védelmét, így sikeresen visszaverték a török-oszmán támadásokat. A lovagrend uralma Napóleon hódításával, a XVIII. század végén szűnt meg. Az franciákat alig két év után a britek váltották. Az elfoglalt sziget 1814-től hivatalosan is a brit birodalom részének számított. Málta a II. világháborúban jó földrajzi fekvése miatt játszott fontos szerepet. Az ország 1964-ben vált függetlenné. 1974-ben lett köztársaság: az angol uralkodó addigi államfői szerepét ekkor vette át az elsőként megválasztott köztársasági elnök.

Az állam az Európa Tanács mindkét kisebbségi tárgyú egyezményéhez csatlakozott, de a Kisebbségvédelmi Keretegyezményhez fűzött nyilatkozatban rögzítette, hogy az országban nem élnek kisebbségek. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája meghatározása alapján a máltai nyelv sem esik a védelem alá.

Ez a nyelv a hosszú idegen uralom alatt alárendelt szerepre kényszerült, nem volt magas társadalmi státusza, nem fejlődött. Lényegét tekintve – annak ellenére, hogy a lakosság túlnyomó többsége beszél – tipikus kisebbségi nyelvi helyzetbe került, s a sokféle eltérő kulturális dominancia hatásai közepette éppen ez biztosította a folyamatos fennmaradását.

A máltait a Dél-Olaszországban és Sziciliában kialakult arab dialektus rokonának (egyik változatának) tekintik, bár más források a Tunéziában, illetve

Algériában és Marokkóban beszélt arab nyelvvel rokonítják. A máltai Európa egyetlen arab gyökerű hivatalos nyelve, s egyben az egyetlen olyan sémi nyelv, amelyet latin betűkkel írnak. Fejlődése során nagyon nagy számban vett át úgy szavakat, mint fonetikai, szótani, mondattani vonásokat, illetve mintákat az olaszból, de az angolból átvett szavak száma is jelentős. Egyes kimutatások szerint a szókincs 52 százaléka olasz és szicíliai, 32 százaléka arab és 6 százaléka angol eredetű.

A brit uralom idején eleinte az angol és az olasz volt az ország hivatalos nyelve. A máltai nyelv – először csak a bíróságokon – 1934-ben vált hivatalossá. 1936-ban megszűnt az olasz nyelv hivatalos státusza (ugyanakkor az 1995-ös népszámláláskor a lakosság 37 százaléka még mindig beszélt olaszul). A máltai nyelv évszázadokon keresztül szinte kizárólag csak beszélt formában létezett, mivel az írásbeliség mindig az éppen aktuális fennhatóság nyelvéhez kötődött. Ez érzékenyen érintette a máltai kultúrát és erősítette a nyelv használata iránti közönyt. Mindezzel együtt a lakosság túlnyomó többségének – egyes becslések szerint több mint 96 százalékának – a máltai az anyanyelve.

Az alkotmány értelmében a máltai az ország *nemzeti* nyelvének számít, az állam *hivatalos* nyelvei pedig a máltai és az angol. Az alkotmány szerint a parlament maga dönti el, mely nyelv(ek)et használja a munkájában. A törvényeket jelenleg két nyelven adják ki, de vita esetén a máltai nyelvű változat a mérvadó. A közigazgatásban egyaránt használatos mindkét hivatalos nyelv, míg az igazságszolgáltatás nyelve csak a máltai. Az oktatási rendszer – legalábbis a középfokú oktatási szintig – kétnyelvű. Leginkább a természettudományos és gazdasági jellegű tárgyak tanítása történik angolul, míg a humán tárgyak, a vallás, a történelem oktatása máltaiul folyik. Több tantárgyból nem áll rendelkezésre megfelelő máltai nyelvű tankönyv. Számos magánintézmény csak angolul oktat az óvodai szinttől egészen a felsőoktatásig, s ezek az intézmények igen keresettek és divatosak a

magasabb társadalmi körökben. A munkáscsaládok gyermekei által látogatott középfokú szakképzésben viszont inkább máltai nyelven történik az oktatás. A felsőfokú oktatásban gyakorlatilag az angol nyelv az egyeduralkodó, noha természetesen a máltai egyetemen működik máltai nyelv- és irodalom tanszék. A munkáltatók – bár előnyben részesítik az angoltudást – rendszerint mindkét nyelv ismeretét megkövetelik. A nyelv használata nehezebb a műszaki és egyéb szaktudományok területén, mivel komoly gondot jelent a szakszókincs hiánya. A nyelv fejlesztésére és erősítésére 1994-ben a kormány létrehozta a Máltai Nyelvi Testületet, amelynek feladata a helyzet elemzése és ajánlások készítése. Az e testület által 2001-ben kiadott nyelvi stratégia jelentette a máltai nyelvről 2004-ben elfogadott törvény alapját.

Joe Grixti kutató, az aucklandi Massey Egyetem (Új-Zéland) kultúraelmélettel foglalkozó tanára a *Noves SL Revista de Sociolinguistika* 2008. évi téli számában megjelentetett tanulmányában azt vizsgálta, hogy ilyen sajátos körülmények között milyen hatással van a kettős nyelvhasználat a máltaiak identitására. Megállapításai szerint nem csupán a szókincs keveredése figyelhető meg (az angol kölcsönszavak nagyon gyakori használata a máltai nyelvben), hanem az is, hogy az emberek beszéd közben mindenféle hibrid kifejezéseket és nyelvtani formákat használva, az egyik nyelvről a másikra váltanak. A családon belüli nyelvhasználatban a máltai erős dominanciája figyelhető meg (90%). Barátaikkal az emberek 85%-a, míg a munkatársaikkal 70 százalékuk beszél máltaiul. Minél fiatalabb egy adott korosztály, annál gyakoribb az angolul történő kommunikáció. Ahogy öregszenek, úgy kerülnek egyre inkább olyan munkahelyi és egyéb környezetbe, amelyben szükséges a máltai nyelv használata.

Grixti leszögezi: a mai világban a média globalizációja, korábban soha nem látott hatalmat adott a világ legnagyobb kommunikációs vállalatai kezébe. Hatásukra – ahogyan ezt már számos kutató megállapította – átalakultak a szimbolikus környezetek, csökkennek a kulturális különbségek, elhomályosulnak és összezavarodnak a hagyományos társadalmi kapcsolatok. Az egy kommunikációs rendszerbe történő egybeolvadással elkopnak a régi helyi és a nemzeti identitás hagyományos tartalmai, illetve fogalmai.

A mai fiatalok születésüktől fogva a globális média hatása alatt nőnek fel. Médiatapasztalataik sokkal kiterjedtebbek és behatóbbak, mint bármely más, őket megelőző nemzedéké. Márpedig hiába nyert hivatalos elismerést s rendelkezik erős gyökerekkel a máltai nyelv: a szigetországban vele „versengő” angolnak a tágabb kommunikáció nyelveként nagyon nagy a jelentősége és befolyása. Mindenhol kaphatók angol újságok, könyvek, magazinok. A mozikban az angol nyelvű filmek vannak jelentős túlsúlyban, a helyi angol nyelvű színelőadások pedig legalább olyan gyakoriak, mint a máltaiak.

Annak ellenére, hogy a gyerekek zömének az anyanyelve (tehát elsőként elsajátított nyelve) a máltai, létezik egy viszonylag szűk körű, de nagy társadalmi befolyással és tekintéllyel rendelkező csoport, amelynek tagjai inkább angolul beszélnek a családon belül, s amelyre sokan hajlamosak a társadalmi felemelkedés mintaképeként feltekinteni.

Mindezek erősen hatnak arra, hogy a máltai fiatalok miként határozzák meg magukat, nemzeti és kulturális identitásukat. Grixti nagy megdöbbenéssel vette tudomásul, hogy az ifjabb nemzedékek körében azt tekintik haladónak, korszerűnek, előremutónak, fiatalosnak, technikailag fejlettnak és felvilágosultnak, ami Nyugat-Európából, Nagy-Britanniából és az Egyesült Államokból jön. Az egyik fiatal úgy határozta meg magát, mint aki állampolgársága szerint máltai, de a kultúrája szerint nem az, hiszen ahol csak teheti, angolul beszél, és természetesen esze ágában sincs eljárni a helyi klubba vagy a hagyományos táncokat járni. A helyi pártpolitikát, a vallást, a nyilvánvalóan saját, belső kultúrát, a hagyományokat ódivatúnak, elmaradottnak, a múltba visszahúzóknak látják. A felső, mobil társadalmi osztályok tagjai az angolul beszéléssel azt mutatják ki, hogy igazodnak ehhez a tágabb globális kontextushoz. Így például a felmérés során hangsúlyozták, hogy egyáltalán nem néznek helyi tévéműsorokat, vagy ha mégis, akkor csak azért, hogy elszórakozzanak a bugyutaságukon és gyenge minőségükön.

Máltának az Európai Unióhoz történő csatlakozása idején, amikor az *acquis communautaire-t* (az EU közösségi vívmányait, azaz teljes érvényes joganyagát – a szerk.) fordították máltaira, a szakképzett fordítók, tolmácsok elégtelen száma miatt és a nyelv fejlesztése érdekében hároméves átmeneti időszakot engedélyeztek. Ez idő alatt az Unió intézményei sem jelentették meg a jogszabályokat máltaiul. Annak ellenére sem, hogy a nyelv a közösség egyik hivatalos nyelve lett. Uniós státusza ugyanakkor megnövelte a nyelv presztízsét, s ez remélhetőleg segít abban, hogy Európának ez az érdekes, kivételes öröksége továbbra is megmaradjon.

Végezetül, hogy egy kis mosolyt varázsoljunk olvasóink arcára, eláruljuk, hogy a *János bácsi, János bácsi, keljen fel...* kezdetű, Európa-szerte ismert dalocskát a máltai gyerekek is éneklik, éspedig az anyanyelvükön, a következőképpen:

*Fra Martinu Fra Martinu
qum minn hemm,
qum minn hemm
cempel l-qanpiena,
cempel l-qanpiena
din, don, dan ...
din, don, dan.*

Solymosi Judit